

แก่นธรรมในพระพุทธศาสนาสู่การศึกษาในยุคปัจจุบัน*

DHARMAS OF BUDDHISM TO CURRENT STUDIES

เอกชัย แซ่ลิ่ม

Aekkachai salim

พระครูบวรชัยวัฒน์

Phrakrubowonchaiwut

พระอนุรักษ์ อนุรุกขิโต

Phraanuruk Anurukkhito

อาทิตย์ อินทรภักดี

Artit Intarapakdee

ธเนศ นกเพ็ชร

Thanes Nokpech

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาศราช

Mahamakut Buddhist University Srithammasokkaraj Campus, Thailand

E-mail: tanes9986@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบการศึกษาทางพระพุทธศาสนาที่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างในการศึกษาในยุคปัจจุบัน และเพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีส่วนสนับสนุนให้ระบบการศึกษา มีหลักยึดที่เป็นแก่นสารทางหลักธรรมมากยิ่งขึ้น จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว พบว่า ในทางพระพุทธศาสนาได้มีการวางรูปแบบการศึกษาไว้อย่างเป็นระบบ ซึ่งจะแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ ในส่วนแรกจะเป็นการศึกษาในด้านปริยัติ ในส่วนนี้จะศึกษาเกี่ยวกับหลักทฤษฎีและหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ส่วนที่สอง คือ ส่วนของการปฏิบัติ ในส่วนนี้จะเป็นการนำหลักทฤษฎีในด้านปริยัติ มาสู่การปฏิบัติจริง เพื่อให้ได้ผลที่เกิดขึ้นจริงอันจะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดแห่งการปฏิบัติ และในส่วนที่ 3 คือ ปฏิเวธ หมายถึงผลแห่งการปฏิบัติ เมื่อได้รับผลแห่งการปฏิบัติแล้วก็จบกิจแห่งการศึกษาและปฏิบัติ เป็นการเสวยผลที่เกิดจากการปฏิบัติอันเป็นกิจเบื้องสูงที่ผู้ปฏิบัติได้กระทำให้ถึงแล้ว จึงจะเห็นได้ว่า การศึกษาในพระพุทธศาสนาที่ถูกจัดไว้อย่างเป็นระบบดังกล่าวมานี้ สามารถจะทำให้ผู้ศึกษาเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดได้ และจากการศึกษาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่มีส่วนสนับสนุนการศึกษา พบว่า หลักอิทธิบาท 4 อันได้แก่ ฉันทะ

* Received 8 December 2022; Revised 22 September 2023; Accepted 25 September 2023

วิริยะ จิตตะ และวิมังสา เป็นหลักธรรมที่สามารถสนับสนุนให้ผู้เรียนหรือผู้ศึกษาประสบความสำเร็จในด้านการศึกษาได้ รูปแบบการจัดการศึกษา และหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงเป็นแนวทางในการนำมาปรับใช้ให้เข้ากับการจัดการศึกษาในปัจจุบันได้อย่างเป็นระบบ และเชื่อว่าหากมีการศึกษาอย่างลึกซึ้งก็必将สามารถพัฒนาให้เห็นผลชัดเจนยิ่งขึ้นในระบบการศึกษาของไทย

คำสำคัญ: หลักธรรม, พระพุทธศาสนา, การศึกษา

ABSTRACT

This academic article aims to study the Buddhist educational system that has existed since the Buddha's time as a model in current education and study the Buddhist principles that contribute to the educational system as the pillar with more quintessence of Dharma principles. From the study based on the mentioned objectives, there is a systematic education model in Buddhism, which will be divided into three parts. Firstly, it is a study of the Buddhist scriptures focusing on the theory and principles of Buddhism. The second part is the practice, which applies the theory to real practice to gain actual results, leading to the ultimate goal of practice. The third part is attaining enlightenment, which means the result of practice. When receiving the results of the study and practice, it means that the practitioner has already finished that study and practice. It is the way to take pleasure in the results gained from the practice, which is the advanced duties the practitioner can do and reach the goals. Therefore, it can be seen that systematic education in Buddhism enables students to reach their ultimate goals. Moreover, from the studies of Dharma principles in Buddhism, which is a part to support education, Iddhipada 4: Basis for Success: Passion, Diligence, Mind or Consciousness, and Investigation is a principle that can support learners or those who want to study succeed in education. The educational management model and Dharma principles in Buddhism are the guidelines used for application to fit the current educational management systematically. It is believed that if there is an in-depth study, it will be able to develop more precise results of the Thai education system.

Keyword: Dharma principles, Buddhism, Education

บทนำ

พระพุทธศาสนานั้น มีหลักการที่ชัดเจน คือสอนความจริงตามธรรมดาของธรรมชาติ พระพุทธเจ้าไม่ได้บอกว่าพระองค์เป็นผู้ผูกขาดหรือตั้งความจริงขึ้นมา แต่พระองค์ตรัสว่า “อุปปาทา วา ภิกขเว ตถาคตานิ อนุปปาทา วา ตถาคตานิ” ตถาคตทั้งหลายจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ความจริงก็มีอยู่เป็นหลักธรรมดา เป็นธรรมนิยามว่า สังขารทั้งปวงเป็นอนิจจัง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา บางแห่งก็ตรัสหลักความจริงของธรรมชาตินี้ตามแนวปฏิจางสมุปปาต ทั้งหมดนั้นก็มิสาระสำคัญว่า หลักความจริงในธรรมชาตินี้อยู่ตามธรรมดา พระองค์มาค้นพบความจริงนั้นแล้ว ก็ทรงนำมาแสดง ชี้แจง เปิดเผย อธิบาย ทำให้เข้าใจได้ง่าย เรียกว่าพระองค์ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้ค้นพบทางและเป็นผู้ชี้ทางให้ เมื่อแต่ละคนรู้เห็นทางที่พระองค์ชี้ขึ้นแล้วปฏิบัติดำเนินตามไปก็ให้เห็นธรรมนั้น เมื่อเราได้เข้าถึงธรรมด้วยตนเองแล้ว ก็เหมือนกับว่าพระองค์หมดหน้าที่ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2545) จึงจะเห็นได้ว่าคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนที่เป็นประโยชน์ต่อผู้คนบนโลกนี้อย่างมากมาย หากได้ศึกษาในหลักธรรมคำสอนก็จะสามารถเข้าใจได้ในแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา และสามารถนำหลักคำสอนดังกล่าวมาบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาหรือเพื่อให้เข้ากับศาสตร์แขนงต่าง ๆ ได้อย่างลงตัว เพราะคุณลักษณะของธรรมะนั้นมีลักษณะเป็นทฤษฎีที่เป็นธรรมชาติโดยทั่วไปสามารถจะนำไปใช้ประโยชน์ได้ตามต้องการ

ในด้านของการศึกษาหลักธรรมและหลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาก็มีแบบอย่างในการดำเนินตามได้หลายประการ พระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้เพื่อการยอมรับ ซึ่งการจะเข้าใจหรือยอมรับต่อสิ่งใดนั้นหากปราศจากการเรียนรู้มาก่อนก็ยากที่จะเปลี่ยนความคิดและความเชื่อได้ การเรียนรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญและเป็นสิ่งแรกในการพัฒนาตนเอง วิถีชีวิตในพระพุทธศาสนาจึงเป็นวิถีชีวิตแห่งการศึกษา ปัจจุบันนี้เรามักคำว่า lifelong education แปลว่าการศึกษาตลอดชีวิต พระพุทธศาสนานั้นถือมาแต่ไหนแต่ไรว่า การศึกษานั้นคือชีวิต ชีวิตนั้นคือการศึกษา แต่ไม่ใช่ชีวิตเฉย ๆ ต้องเป็นชีวิตที่ดำเนินอย่างถูกต้อง มีการเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนา จึงจะเป็นการศึกษาถ้าจะบอกว่าชีวิตคือการศึกษา โดยวินิจฉัยตามหลักพระพุทธศาสนาก็ยังไม่ใช่ ชีวิตที่มีการเรียนรู้ และฝึกฝนพัฒนาให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องจึงจะเป็นการศึกษา แต่ถ้าจะพูดให้เต็มความก็ต้องว่า การศึกษา คือ การฝึกฝนพัฒนาให้ชีวิตดำเนินไปอย่างถูกต้อง การศึกษา คือ การพัฒนาชีวิตที่ดำเนินไปตลอด จนกระทั่งบรรลุเป้าหมาย คืออิสรภาพและสันติสุข (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2539)

ผู้เขียนในฐานะที่ได้ศึกษาหลักการทางพระพุทธศาสนาและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาจึงมองเห็นว่าหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามีส่วนที่จะเอื้อประโยชน์ในการจัดการศึกษาในยุคสมัยใหม่ได้เพราะมีหลักการที่ประกอบไปด้วยเหตุและผลที่สามารถนำมาพิสูจน์ให้เห็นถึงผลจากการปฏิบัติตามได้ หากการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบันได้นำหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง

กับการศึกษาในพระพุทธศาสนาปรับเปลี่ยนได้จริง การศึกษาก็อาจจะพัฒนาไปในทิศทางที่ดีตามบริบทของสังคมได้ เพราะพระพุทธศาสนาได้ฝังรากลึกไว้ในสังคมไทยมาอย่างช้านาน

การศึกษาในสมัยพุทธกาล

การศึกษานั้นมีมาทุกยุคทุกสมัย การศึกษาของคนในอดีตก็เป็นการศึกษาที่มีระบบ การศึกษาในสมัยนั้น ๆ การศึกษาในปัจจุบันก็คือผลแห่งการพัฒนาการศึกษาของระบบในอดีต พัฒนาการของการศึกษาจึงมีขึ้นอยู่ทุกยุคสมัย แม้ในสมัยพุทธกาลคือในกาลสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ถือเป็นต้นแบบแห่งการพัฒนาตนด้วยการศึกษา เริ่มตั้งแต่การศึกษาศิลปะแขนงต่าง ๆ ในทางโลกในสมัยนั้น และการศึกษาหาหนทางพ้นทุกข์ในทางธรรม จนได้สำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เป็นสภาวะที่พึงให้แก่พุทธศาสนิกชนมาจนถึงปัจจุบัน ก็เพราะเริ่มต้นมาจากการศึกษา

ในพระพุทธศาสนาได้มีการกำหนดหลักแห่งการศึกษาของคณะสงฆ์ ไว้ 2 ประการ เรียกว่า ธุระ ในพระพุทธศาสนา ประการแรกเรียกว่า คันถธุระ หมายถึง ธุระฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเล่าเรียน ประการที่ 2 เรียกว่า วิปัสสนาธุระ หมายถึง ธุระฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนา หรือเจริญกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) ซึ่งธุดังกล่าวนี้เป็นกิจที่พระภิกษุจะต้องปฏิบัติเมื่อเข้ามาสู่พระพุทธศาสนาเรียกว่า การศึกษาในพระพุทธศาสนา สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประการคือ ปรียัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ

1. ปรียัติ ได้แก่ การศึกษาในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า นับเป็นส่วนสำคัญโดยความเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ และการศึกษาเล่าเรียนปรียัติธรรมนั้นเป็นการศึกษาภาคทฤษฎี คือการศึกษาเล่าเรียนธรรมวินัยให้มีความรู้พื้นฐานอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อให้เกิดความกระจ่างแจ้งว่า คำสอนของพระพุทธองค์ ที่จัดเป็นธรรม บทนั้นบทนี้ว่าด้วยเรื่องอะไร ถ้าผู้เรียนจะน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางหรือแสงประทีปแห่งชีวิตจะทําอย่างไรและเมื่อปฏิบัติตามแล้วจะได้ผลอย่างไรเรียกว่าปรียัติ การศึกษาในสมัยพุทธกาลนั้นเป็นการศึกษาแบบมุขปาฐะ คือการท่องจำด้วยปากเปล่า

2. ปฏิบัติ ได้แก่ การน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนที่ได้เรียนรู้ในทางภาคทฤษฎีแล้วนำสู่ภาคปฏิบัติจริง ๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจา ใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็นำเอาหลักธรรมที่เรียนรู้แล้วนั้นมาเป็นแนวทางหรือบรรทัดฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานะของตน เรียกว่าปฏิบัติ

3. ปฏิเวธ ได้แก่ ผลของการปฏิบัติธรรมนั้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระอริยบุคคล ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ซึ่งทำให้ยกฐานะจากปุถุชนธรรมดาขึ้นเป็นพระอริยบุคคล การบรรลุธรรมขั้นนั้น ๆ ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัติขึ้น ไม่มีใครมายกย่องหรือแต่งตั้งให้ฐานะหรือตำแหน่งแห่งพระอริยเจ้านั้นไม่มีการแต่งตั้งให้ จะรู้ได้ด้วยตนเอง เรียกว่าปฏิเวธ

การได้ศึกษาในปริยัติ คือการได้กระทำกิจในคันถธุระ การได้ปฏิบัติธรรม คือการได้กระทำกิจในวิปัสสนาธุระ และจะได้รับผลจากการสำเร็จการศึกษาในพระพุทธศาสนาคือ ปฏิเวธ ซึ่งถือเป็นการจบกิจที่จะต้องทำ เพราะได้ศึกษาและปฏิบัติครบถ้วนแล้ว

บทบาทของพระพุทธศาสนาต่อการศึกษาริเริ่ม

พระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาหลักของประเทศไทย ก่อนจะมีการจัดระเบียบการศึกษาของไทยให้เป็นระบบในปัจจุบัน วัดในพระพุทธศาสนาก็เคยเป็นศูนย์กลางของการศึกษาที่ให้ประชาชนมาศึกษาเล่าเรียนในระดับชั้นต่าง ๆ ผู้สอนก็เป็นพระ หรือนักปราชญ์ต่าง ๆ ในสมัยนั้น การศึกษาที่มีสถานศึกษาเป็นวัด และมีผู้สอนที่เป็นพระในสมัยอดีตนั้น ก็ย่อมจะมีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ในหลักของพระพุทธศาสนาไว้ในการศึกษาอย่างไม่ต้องสงสัย ทั้งยังมีความผูกพัน และความศรัทธาในพระพุทธศาสนามากด้วยเช่นกัน

การศึกษาริเริ่มในยุคปัจจุบันได้มีการวางแนวทางหลักคิดเรื่อง การศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 ซึ่งเราพอได้ทราบหลักคิดและแนวทางดังกล่าวนี้มานานพอสมควรแล้ว และมีความเชื่อถือว่าหลักการดังกล่าวจะพัฒนาระบบการศึกษาทั่วโลกให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก (UNESCO) ได้ศึกษาแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21 โดยจัดให้มีการประชุมนานาชาติเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ของกลุ่มคนต่าง ๆ ทั่วโลก ได้สรุปแนวทางการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 มีสาระสำคัญตอนหนึ่งที่กล่าวถึง “สี่เสาหลักทางการศึกษา” ซึ่งเป็นหลักในการ ประกอบด้วยการเรียนรู้ 4 แบบ ได้แก่ การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to know) การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้ (Learning to do) การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน (Learning to live together) และการเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to be) คณะกรรมาธิการนานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 (คณะกรรมาธิการนานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21, 2551) ซึ่ง วิชัย วงศ์ใหญ่ ได้ขยายความไว้ว่า การเรียนรู้แต่ละแบบมีรายละเอียดดังนี้

1. การเรียนรู้เพื่อรู้ หมายถึง การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนากระบวนการคิด การแสวงหาความรู้และวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อให้สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต กระบวนการเรียนรู้เน้นการฝึกสติ สมาธิ ความจำ ความคิด ผสมผสานกับสภาพจริงและประสบการณ์ในการปฏิบัติ

2. การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้ หมายถึง การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาความสามารถและความชำนาญ รวมทั้งสมรรถนะทางด้านวิชาชีพ สามารถปฏิบัติงานเป็นหมู่คณะสามารถประยุกต์องค์ความรู้ไปสู่การปฏิบัติงานและอาชีพได้อย่างเหมาะสม กระบวนการเรียนรู้จะเป็นการบูรณาการระหว่างความรู้ภาคทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติที่เป็นประสบการณ์ต่าง ๆ ทางสังคม

3. การเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน หมายถึง การเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีความสุข มีความตระหนักในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน

และกัน การแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีมีความเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และเข้าใจความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ของแต่ละบุคคลในสังคม

4. การเรียนรู้เพื่อชีวิต หมายถึง การเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านจิตใจ ร่างกายและสติปัญญาให้มีความสำคัญกับจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ภาษา และวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ศีลธรรมสามารถปรับตัวและปรับปรุงบุคลิกภาพของตน เข้าใจตนเองและผู้อื่น (วิชัย วงศ์ใหญ่, 2557)

จากหลักการเรียนรู้ดังกล่าวทำให้ทราบว่า ทั้ง 4 ประการเหล่านั้นล้วนแล้วแต่เป็นหลักปฏิบัติที่มีอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น การเรียนรู้เพื่อรู้ คือหลักการของพระปริยัติ เป็นการศึกษาในภาคทฤษฎี เพิ่มพูนความรู้เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติ คือหลักการของการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา เมื่อมีการเรียนรู้หรือปริยัติแล้ว ก็จะเข้าสู่การปฏิบัติ เพื่อนำความรู้จากการศึกษานั้นมาใช้จริง จนเกิดเป็นความเชี่ยวชาญ ชำนาญ และสามารถจะแก้ปัญหาของตนเองได้จากการปฏิบัติ ส่วนการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน และการเรียนรู้เพื่อชีวิตนั้นก็ เป็นหลักปฏิบัติที่มีอยู่ในคำสอนทั้งในด้านของความเมตตา กรุณา การสงเคราะห์ และการประพฤติ ปฏิบัติตน

หลักธรรมสนับสนุนการศึกษา

ในระบบการศึกษาทั้งในอดีตและปัจจุบันจำเป็นจะต้องมีสิ่งที่สนับสนุนเพื่อให้การศึกษานั้นประสบความสำเร็จ ทั้งในระดับของสถานศึกษา ครูอาจารย์ บุคลากรทางการศึกษา รวมทั้งนักเรียน และนิสิต นักศึกษา สิ่งที่จะคอยสนับสนุนการศึกษาได้นั้น มีทั้งด้านการสนับสนุนจากภายนอก เช่น จากรัฐ จากหน่วยงาน องค์กร จากผู้มีจิตศรัทธาให้การอุปถัมภ์ หรือแม้แต่จากครอบครัว พ่อแม่ผู้ปกครอง ก็ล้วนแต่เป็นการสนับสนุนให้แก่ผู้เรียนทั้งสิ้น และนอกจากการสนับสนุนปัจจัยต่าง ๆ จากภายนอกดังกล่าวมาแล้ว ตัวผู้เรียนเองก็จำเป็นจะต้องมีสิ่งสนับสนุนจากภายในด้วยเช่นกัน ในส่วนนี้จะกล่าวถึงหลักคุณธรรม จริยธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่จะมีส่วนในการสนับสนุนการศึกษาให้แก่ผู้เรียน นั่นคือหลักธรรม ที่จะมีส่วนสนับสนุนให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการศึกษา คือหลักของอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามสามารถประสบความสำเร็จได้ ทั้งในการงานและการเรียน วิทยา พัฒนเมธาตา ได้ให้ความเห็นเรื่อง อิทธิบาท 4 กับการศึกษาไทย ไว้ว่า

การศึกษาไทยจะเปลี่ยนแปลงให้เห็นทันตา ต้องใช้อิทธิบาท 4 โดยกระทรวงศึกษาธิการไม่ต้องเสียเวลา นำรูปแบบหรือตัวอย่างจากต่างประเทศมาใช้กับคนไทย เพราะคนต่างวัฒนธรรมต่างพื้นที่ย่อมมีวิธีการเรียนรู้เฉพาะตน จึงมีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบและสั่งสอนชาวพุทธให้เป็นคนดี อิทธิบาท 4 จึงเป็นฐานแห่งความสำเร็จในการเรียนรู้ของคนไทย ถือเป็น “Innovation” นวัตกรรมสุดยอดเยี่ยมยุคไทยแลนด์ 4.0 เพราะได้มีการทดลองใช้และพัฒนาต่อเนื่องมา นับเป็นพันปีหลังการตรัสรู้

ของพระพุทธเจ้า ผู้ใช้ทุกคน (ชาวพุทธ) ต่างให้ความเห็นว่าเป็นสิ่งซึ่งมีคุณธรรม เป็นเครื่องให้บรรลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ถ้าทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อธิธำมา 4 คือ 1 ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น 2 วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น 3 จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้น 4 วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น จะทำให้ทุกสิ่งสำเร็จได้ตามเป้าหมาย การนำหลักอธิธำมา 4 มาใช้ในการศึกษานั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้หลายวิธีตามความหมายของหลักธรรมดังนี้

ฉันทะ คือความพอใจ หมายถึงโรงเรียนต้องหาวิธีการแบบฉันทะทำให้เด็กนักเรียนมีความพอใจที่อยากจะเรียน วิธีการคือหาสิ่งที่เด็กรักเด็กชอบ ให้เด็กเรียน ให้หาเหตุ หาผลรู้ปัญหา เรียนแล้วได้อะไร เมื่อเด็กได้เรียนในสิ่งที่ชอบ สิ่งทีรัก ในที่สุดเด็กจะตั้งใจเรียนตั้งใจทำงาน เพราะมนุษย์เรา ถ้าทำในสิ่งที่รักที่ชอบแล้วจะมีความมุ่งมั่นทำงานด้วยใจงานจึงออกมาดีมีคุณภาพ

วิริยะ คือความพากเพียร หมายถึง การกระทำที่ติดต่อกันไม่ขาดตอนเป็นระยะยาวจนประสบความสำเร็จ เด็กไทยเราขาดข้อนี้เป็นจำนวนมากต้องเติมเต็มลงไปในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

จิตตะ คือความตั้งมั่น หมายถึงความไม่ทอดทิ้ง สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการกระทำ Learning by doing เด็กจะจำได้ดีเพราะมีประสบการณ์ มีความรู้สึกของตัวที่ได้เรียนรู้จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันหรือในอนาคตได้ ดังนั้นจึงควรจัดการเรียนรู้ภาคปฏิบัติให้มาก ให้โรงเรียนกำหนดรายวิชาที่จะเรียนเอง

วิมังสา คือความหมั่นนึกตรึกตรอง หมายถึงความสอดส่องในเหตุและผล แห่งความสำเร็จเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ให้ลึกซึ้งยิ่ง ๆ ขึ้นไปตลอดเวลา โดยใช้ปัญญาที่สั่งสมมาให้เกิดประโยชน์กับกับตนเองและสังคมได้อย่างเต็มที่

ดังที่กล่าวมานี้ เพื่อให้เป็นแนวคิดกับการศึกษาไทยที่กำลังปฏิรูปการศึกษา ปัญหาใหญ่ของเด็กไทยที่รู้กันทั่วไป คือสมาธิสั้น ขาดทักษะชีวิต การปฏิรูปการศึกษาจะสำเร็จผลตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และยุทธศาสตร์ชาติระยะยาว 20 ปี ต้องเน้นการฝึกฝนให้เขาเป็นคนดี มีคุณธรรม ตามแนวทางอธิธำมา 4 (วิทยา พัฒนเมธาดา, 2561) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสุวรรณา อินทโชโต (เหือน) และมานพ นักการเรียน เรื่อง การใช้อธิธำมา 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา 10 มกราคม 1979 จังหวัดเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา จากผลการวิจัยพบว่า

อธิธำมา 4 เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จในทุกเรื่องและทุกกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นการทำงาน นักเรียน ราชการ ค้าขาย อุตสาหกรรม เกษตรกรรม การประกอบอาชีพ เครื่องปั้นดินเผาและอื่น ๆ ถ้ามีความตั้งใจทำก็มีความสุขในการทำงาน ยินดีในสิ่งที่ตนได้กระทำในงานนั้นด้วยความเต็มใจทำตั้งใจทำพอใจในการทำงานให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งหลักอธิธำมา 4 เป็นแนวทางในการทำงานให้ประสบความสำเร็จที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้อย่าง

แบบกาย อันประกอบด้วยแนวทางในการปฏิบัติ 4 ข้อ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งทั้ง 4 นี้เป็นคุณธรรมที่ต่อเนื่องหนุนเสริมกันจะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ ด้วยว่ามันเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกันจึงจะทำให้เราประสบผลสำเร็จในชีวิตและการงานได้ตามความมุ่งหวังซึ่งประโยชน์ของหลักอิทธิบาท 4 จะเห็นได้ว่า ฉันทะกับวิริยะเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหาและอุปสรรคในการทำงานได้เป็นอย่างดี โดยมีจิตตะและวิมังสาเป็นหลักปฏิบัติที่ช่วยให้การเอาชนะปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นแล้วในที่สุดก็จะช่วยเสริมให้บุคคลมีความสามารถในการเผชิญปัญหา และอุปสรรคมากขึ้นนั่นเอง ในการพัฒนาการเรียนการสอน เมื่อนักเรียนนักศึกษามีความรู้สึกรู้สึกมั่นใจที่จะนำเอาหลักอิทธิบาท 4 ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียนนั้น เมื่อนำไปใช้ในการศึกษาดังกล่าวแล้วจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของนักเรียนและนักศึกษาเองที่จะต้องมีการพิจารณา ในการแก้ปัญหาหาเหตุผลล้นกรองที่จะนำเอาอิทธิบาท 4 ไปใช้ในการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งจะเป็นกรณี บ่งชี้ที่จะบอกถึงความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนตามเป้าหมายที่ตนเองได้กำหนดไว้ (พระสุวรรณา อินทโชโต (เหือน) และมานพ นักการเรียน, 2563)

จะเห็นได้ว่าหลักอิทธิบาท 4 คือหลักการที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่ความสำเร็จแห่งการศึกษาเรียนรู้ และการทำงานได้ โดยวิธีการทั้ง 4 ประการคือ ฉันทะ ความใจในสิ่งที่ทำ วิริยะ ความขยันหมั่นเพียร จิตตะ ความตั้งใจ และวิมังสา คือการหมั่นทบทวนตรวจสอบ ซึ่งหลักการทั้งหมดนี้ล้วนเป็นหลักธรรมที่พุทธเจ้าได้ตรัสสั่งสอนแก่พระภิกษุในพระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชน หากผู้ที่ต้องการเห็นความสำเร็จ และความก้าวหน้าทั้งในการทำงาน หรือการศึกษาเล่าเรียนก็ควรจะน้อมนำหลักธรรมดังกล่าวนี้ไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดผลสำเร็จในหน้าที่ของตนได้ตามกำลังความสามารถของตน

การศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ระบบการศึกษานั้นจำเป็นจะต้องมีแนวทางอันเป็นหลักทฤษฎีที่ผ่านการพิสูจน์หรือการวิจัยมาแล้วว่าจะสามารถรักษาคุณภาพและตัวระบบให้มีเสถียรภาพ เพื่อผลสัมฤทธิ์ที่ดีอยู่เสมอ รวมถึงสามารถที่จะพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นได้ในอนาคตจากระบบดังกล่าวนี้ ในปัจจุบันมีทฤษฎีการศึกษามากมายเกิดขึ้น และนำมาใช้กับระบบของการศึกษาในประเทศไทย แต่ก็ยังไม่ได้ผลเป็นที่น่าพอใจมากนัก ส่วนหนึ่งอาจจะมาจากระบบความคิด และบริบทที่แตกต่างกันของคนแต่ละชาติ และสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต ความเชื่อ สิ่งเหล่านี้ก็เป็นตัวแปรสำคัญต่อผลที่คาดหวังทั้งสิ้น หากเราไม่ไปยึดติดกับหลักการสากลให้มากเกินไป และลองมองย้อนดูในวิถีความเชื่อของความเป็นไทย ค้นหาเอาสิ่งดี ๆ ที่ทรงคุณค่าในความเป็นตัวของตัวเอง และนำมาประยุกต์หรือพัฒนาจากสิ่งที่เป็นพื้นฐานเดิมอยู่แล้วนั้น เชื่อว่าจะสามารถทำให้การศึกษาของไทยพัฒนาไปไกลได้อย่างแน่นอน หลักการดังกล่าวนี้กล่าวถึงความเป็นพุทธศาสตร์ คือหลักการของพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ผู้คนในประเทศไทยให้การนับถือมากที่สุด และมีแนวคิดที่เป็น

หลักวิทยาศาสตร์ หลักการพัฒนาตน พัฒนาคน และพัฒนางานได้ ตามคำสอนในพระพุทธศาสนา การพัฒนานั้นจะต้องเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงจะถือว่าเป็นการพัฒนาโดยแท้จริง

ในการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นความจำเป็นที่ต้องเป็นทั้งการทำความเข้าใจให้ตรงกันว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนคืออะไร และในการพัฒนาที่ยั่งยืนควรจะมีกลวิธีในการจัดการศึกษาอย่างไร เพื่อให้การพัฒนาสามารถสร้างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และการเตรียมพร้อมสำหรับการดำรงชีวิตของคนยุคต่อ ๆ ไป ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นผลมาจากแบบจำลองการพัฒนาในอดีตที่ผ่านมาที่เน้นทางด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยการใช้และกอบโกยประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติขนาดใหญ่มากเกินไปทำให้เกิดมลภาวะในลักษณะต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรวมอย่างรุนแรง จึงจำเป็นต้องแสวงหาทางเลือกใหม่ในการพัฒนาโดยการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นหลักในการพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ การธำรงรักษาสีสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องคำนึงถึงระบบนิเวศเป็นสำคัญ แนวคิดและแนวทางพัฒนาต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วยแนวคิดการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาคุณภาพด้วยคุณธรรมนำความรู้ แนวทางการจัดการศึกษาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และแนวคิดการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนา การพัฒนาที่เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนก็ต้องเปลี่ยนรากฐานความคิดใหม่ เพราะเป็นการพัฒนาไม่ใช่เฉพาะสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่เป็นด้านความคิด ชีวิต ทั้งกายใจ และสังคมด้วยรากฐานทางความคิด และปัจจัยต่าง ๆ ทางภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่อยู่เบื้องหลังความเป็นมาในอารยธรรมปัจจุบัน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการที่จะเข้าใจและปรับปรุงแก้ไขพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมมนุษย์อย่างแท้จริง โดยแนวคิดในทางพระพุทธศาสนามี 4 อย่างคือ

1. พระพุทธศาสนามองว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมชาติที่มีอยู่และเป็นไปตามธรรมดาในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งในระบบความสัมพันธ์แห่งปัจจัยของธรรมชาตินั้น
2. ชีวิตและการกระทำของมนุษย์ ย่อมเป็นไปตามระดับความสัมพันธ์แห่งเหตุ ปัจจัย และทำให้เกิดผลตามระบบเหตุปัจจัยนั้นด้วย
3. มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึกเป็นสัตว์ที่พัฒนาได้ จึงเป็นความคิดรากฐานที่สำคัญที่สุด การเกิดระบบจริยธรรมในพระพุทธศาสนาก็เพราะหลักการนี้ จริยธรรมจึงมีความหมายเท่ากับการศึกษา เมื่อมนุษย์พัฒนาแล้วก็สามารถเข้าถึงอิสรภาพและความสุขได้จริง
4. ศักยภาพของการพัฒนา คือการให้คนสามารถทำให้ความขัดแย้งมีความหมายเป็นความประสานกลมกลืนซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสมบูรณ์และดุลภาพ ซึ่งความสามารถของมนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะประยุกต์เข้ากับการแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมทั้งหมดได้ (พระครูนิพัทธ์กัลยาณวัฒน์ (คนอง กุลยาณมโม) และพระศรีโสภณ ปภสสโร, 2562)

การพัฒนาการศึกษาจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเริ่มจากการพัฒนาในระดับตนเองก่อน โดยการปลูกฝังทัศนคติที่ถูกต้องให้แก่เยาวชน มีหลักคุณธรรม จริยธรรม เพราะการจะพัฒนาสิ่งใดได้นั้นต้องเริ่มมาจากการปรับเปลี่ยนแนวคิดที่เกิดจากปัจจัยภายในตนเองก่อน จึงจะสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การกระทำและวิถีชีวิตที่ถูกต้องตามที่ต้องการจะพัฒนาได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ จักรแก้ว นามเมือง ที่ได้ให้แนวคิดเรื่องพระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์ไว้ว่า การศึกษามีหน้าที่สร้างสรรค์ทั้งสองด้านไปพร้อมกัน คือ การพัฒนาชีวิตบุคคลให้ถึงความสมบูรณ์และสร้างสรรค์อารยธรรมที่ส่งเสริมให้ระบบความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งเจริญงอกงามไปในวิถีทางที่เกื้อกูลกันยิ่งขึ้น ๆ การศึกษาที่แท้คือการพัฒนาชีวิตบุคคลให้สมบูรณ์พร้อมไปด้วยกันกับการสร้างสรรค์อารยธรรมที่ยั่งยืน นักการศึกษาที่ยึดมั่นในหลักของพระพุทธศาสนา ก็พยายามพิจารณาตรวจสอบปัญหาต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด ใช้หลักศาสนา นำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษา เราก็เริ่มเห็นปัญหาและสาเหตุแห่งปัญหาอย่างชัดเจนว่า การศึกษาที่ขาดดุลยภาพเป็นสาเหตุแห่งวิกฤตการณ์ในด้านต่าง ๆ จึงได้หันกลับมาพิจารณากันว่า การจัดการเรียนการสอนในอนาคตมีความจำเป็นต้องสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นจึงมีความเห็นพ้องกันว่าควรจะปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอน โดยได้นำเอาหลักการของพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการจัดการเรียนการสอน ด้วยตั้งความหวังร่วมกันว่า การจัดการเรียนการสอนอันมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน เพราะพระพุทธศาสนาเหมาะสมอย่างยิ่งกับสังคมไทย ก็จะก่อให้เกิดดุลยภาพแห่งการศึกษา และการพัฒนาสังคมเพราะพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่แน่นอนเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เช่น ศีล 5 ก็ควบคุมการดำรงชีวิตของแต่ละบุคคลและเชื่อมั่นว่าการศึกษาที่สมดุลและการพัฒนาที่สมบูรณ์ เช่นนี้จะป็นผลพวงปัจจัยให้เกิดสังคมที่ปกติสุขที่มนุษย์ สัตว์ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมจะอยู่ร่วมกันและพึ่งพาอาศัยกันด้วยสันติบนพื้นฐานแห่งความเมตตาธรรม อันเป็นแกนนำแห่งสัมพันธภาพที่ไร้พรมแดน ก็เพราะอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางนำมาซึ่งสุขของสรรพสิ่งทั้งปวง การศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นการศึกษาระบบกัลยาณมิตรระหว่างครูกับศิษย์ ซึ่งในปัจจุบันครูกับศิษย์มีความปฏิสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ห่างกันมาก ครูทำหน้าที่เพียงบรรยาย (ลิปทหายก) แล้วก็จบออกไป โอกาสที่ครูและศิษย์จะมีปฏิสัมพันธ์ทางความรู้ก็ไม่มี ซึ่งแตกต่างกับการศึกษาสมัยก่อนแบบตะวันตก เช่น การเรียนแพทย์ แพทย์ที่มีชื่อเสียง เช่น หมอชิวโกมาร-ภักจ์ ไปเรียนที่เมืองดักสลา หลักสูตร 14 ปี ต้องเรียนวิชาการแพทย์ 7 ปี อยู่ปรนนิบัติรับใช้อาจารย์อีก 7 ปี ได้รับการถ่ายทอดความรู้ความประทับใจในจรรยาบรรณต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการแพทย์ รวมทั้งศีลธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดมาด้วยนี่คือการสอนแบบตะวันตก และเป็นระบบที่ปฏิบัติในพระพุทธศาสนาจนถึงทุกวันนี้ แต่ในปัจจุบันระบบกัลยาณมิตรได้พังทลายแล้ว เพราะแนวคิดและค่านิยมแบบตะวันตก และการศึกษาสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทโดยเน้นปรัชญาการศึกษาตามรูปแบบทางตะวันตกมากเกินไป โดยไม่คำนึงถึงวัฒนธรรมพื้นฐานของสังคมไทย ทำให้เกิดการทวนกระแสระหว่างปรัชญาการศึกษาตะวันตกและวัฒนธรรมไทย เพราะเหตุนี้

การศึกษาแก้ไขปัญหาของสังคมดังกล่าว ตัวแปรที่สำคัญก็คือการจัดการศึกษาให้ถูกต้องโดยให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมของสังคมไทย นั่นคือการจัดการศึกษาโดยอาศัยแนวคิดของ “การศึกษาเชิงพุทธ” ซึ่งเป็นการศึกษาที่จะต้องเน้นระบบกัลยาณมิตร และความสมดุลระหว่างความเจริญทางด้านวัตถุกับจิตใจควบคู่กันไป โดยบุคคลที่ได้รับการศึกษาด้านนี้จะได้รับผลตามความมุ่งหมายของการศึกษาทั้งในแง่คุณสมบัติประจำตัวกล่าวคือ มีปัญญาและกรุณา ซึ่งเป็นผลจากการศึกษาในแง่ของทฤษฎีเชิงพุทธสามารถดับความทะยานอยากสิ่งของที่เกิดขึ้นความจำเป็นได้ และในแง่ของการดำเนินชีวิต จะสามารถฝึกฝน อบรม ตนเองได้ดีทั้งในด้านร่างกาย และจิตใจ สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ และจะสามารถบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นได้ ทั้งในด้านวัตถุ และจิตใจ นั่นก็คือการบรรลุถึงความไม่เห็นแก่ตัวซึ่งจะนำไปสู่ภาพรวมของการพัฒนาทางสังคม โดยอาศัยแนวคิดการศึกษาเชิงพุทธเป็นหลักในการจัดการศึกษา เพื่อการศึกษาที่สมบูรณ์และเพื่อความสงบสุขของสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ต่อไป (จักรแก้ว นามเมือง, 2555)

การพัฒนาการศึกษาให้ยั่งยืนตามแนวทางของพระพุทธศาสนาจึงเป็นวิธีการที่สามารถกระทำได้โดยเห็นเป็นรูปธรรม ทั้งเหตุปัจจัยต่าง ๆ ในแง่ของบริบทในสังคมไทย ความเชื่อ และค่านิยมต่าง ๆ ของคนไทยก็เหมาะที่จะพัฒนาการศึกษาไปตามรูปแบบนี้ เพียงแต่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระบบการศึกษาในระดับนโยบายจะเข้าใจหลักการของพระพุทธศาสนา และเปิดใจยอมรับนำหลักการพัฒนาไปประยุกต์ใช้กับการศึกษา ก็จะสามารถพัฒนาระบบการจัดการศึกษา เพื่อลดปัญหาการทุจริต และปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ได้ เพราะแนวคิดและหลักการปฏิบัติของพระพุทธศาสนานั้น ไม่ได้ก่อให้เกิดความแตกแยก มีแต่จะก่อให้เกิดความเมตตา กรุณาต่อกัน ทั้งยังสามารถพัฒนาตน พัฒนาคณ และพัฒนางาน ไปในทางที่ถูกที่ควรอีกด้วย

สรุป

ประเทศชาติบ้านเมืองจะพัฒนาเป็นอารยประเทศได้ก็เนื่องมาจากการศึกษาของชนในชาติเป็นสำคัญ การศึกษาที่ดีและถูกต้องนั้นจะต้องสามารถพัฒนาคนในชาติให้มีทั้งความรู้และคุณธรรม หากชาติใดมีแต่คนที่มีความรู้ แต่ขาดคุณธรรม แม้กฎหมายบ้านเมืองจะเข้มแข็งสักเพียงใด ก็ไม่อาจจะเท่าทันต่อกลอุบายมารยาของคนที่คิดทุจริตได้ หลักการของคุณธรรมจริยธรรมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเคียงคู่ไปกับการศึกษา และถ้าหากประเทศไทยจะมีการพัฒนาการศึกษาก็ไม่ควรที่จะละทิ้งแนวคิดของพระพุทธศาสนา เพราะนอกจากจะเป็นแหล่งความรู้ทางด้านคุณธรรมที่ดีแล้ว ก็ยังสามารถนำระบบธรรมะ และคำสอนมาเป็นแนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนาระบบการศึกษาได้ การศึกษาของคนไทยไม่จำเป็นจะต้องนำระบบแนวคิดทางตะวันตกมาใช้ให้มากนัก เพราะบางแนวคิดก็ไม่สามารถนำมาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของสังคมไทยได้ เราจึงควรมีแนวคิดที่เป็นของตนเอง อันเกิดมาจากการศึกษาความต้องการของคนในชาติ และนำเอาทรัพยากรทางด้านความรู้ในทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้กับสังคมไทย เพื่อพัฒนาระบบการศึกษา จึงจะเหมาะสมและแก้ปัญหาได้ ทั้งยังสามารถ

พัฒนาให้มีความก้าวหน้าได้อย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะในการนำบทความวิชาการไปใช้คือ 1) ด้านการจัดรูปแบบการศึกษาในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรมีการวางระบบการสอนโดยเน้นให้ผู้เรียนมีความเข้าใจชีวิต การใช้ชีวิตร่วมกันกับคนในสังคม หลักคุณธรรม จริยธรรมที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต และพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยการสอดแทรกสิ่งเหล่านี้ไปในการสอนในทุกวิชา เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความตระหนักต่อการใช้ชีวิตอย่างไรให้มีความสุขบนพื้นฐานของความถูกต้อง มากกว่าสังคมแห่งการแข่งขันทางวิชาการที่ไม่ได้ปลูกฝังด้านคุณธรรมใด ๆ ให้แก่ผู้เรียนเลย 2) ด้านบทความวิชาการ ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาบทความวิชาการ หรือการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาของไทย การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการศึกษา การศึกษาวิเคราะห์แนวทางการสอนในพระพุทธศาสนาสู่การพัฒนาการสอนในระบบการศึกษาของสังคมไทย เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21. (2551). การเรียนรู้ : ชุมทรัพย์ในตนจาก learning : the treasure within (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- จักรแก้ว นามเมือง. (2555). พระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์. เรียกใช้เมื่อ 10 พฤศจิกายน 2565 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/444773>
- พระครูนิพัทธ์กัลยาณวัฒน์ (คนอง กल्याณธมโม) และพระศรีโสภณ ปภสฺสโร. (2562). พัฒนาการของการศึกษา. บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, 7(2), 297-316.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). ธรรมกับการศึกษาของไทย. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม. _____ . (2545). พระธรรมทูตไทย เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสุวรรณา อินทโชโต (เหื่อน) และมานพ นักการเรียน. (2563). การใช้อิทธิบาท 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพการ. วารสารมหาจุฬาราชการ, 7(3), 97-108.
- วิชัย วงศ์ใหญ่. (2557). สี่เสาหลักของการศึกษา. เรียกใช้เมื่อ 10 พฤศจิกายน 2565 จาก www.curriculumandlearning.com/upload/สี่เสาหลักทางการศึกษา_1400078221.pdf
- วิทยา พัฒนเมธาดา. (2561). อิทธิบาท 4 กับการศึกษาไทย. เรียกใช้เมื่อ 10 พฤศจิกายน 2565 จาก <https://www.kansuksa.com/99/>